

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ
ВІСТНИК.

ВИДАЄ

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА У ЛЬВОВІ.

Редакційний комітет:

Володимир Гнатюк, Михайло Грушевський,
др. Іван Франко.

За редакцію відповідає: Володимир Гнатюк.

РІЧНИК VII. ТОМ XXIX.

У ЛЬВОВІ, 1905.

З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка
під зарядом Б. Беднарського.

III. Література, наука, штука.

<i>М. Грушевський</i> : Що-ж далі? (В справі руських гімназій)	1—5
<i>Л. Г.</i> : Конгрес вільнодумців у Римі	13—18
<i>М. Лозинський</i> : Гльосси про міжпартійні відносини галицьких Українців	19—35, 98—105
<i>Іван Франко</i> : Ювілей Івана Левицького (Нечуя)	36—42
<i>Ст. Томашівський</i> : Нова книжка — нові часи	43—53
<i>Володимир Гнатюк</i> : Новий русько-німецький словарь	54—59
<i>Олекса Іванчук</i> : В справі піднесення домашнього промислу	60—66
<i>Ганна Барвінок</i> : Св'яте Різдво на хуторі	77—84
<i>І. Ф.</i> : Сухий пень	85—97
<i>Іван Кривецький</i> : Корифей російської критики і українське письменство	106—121
<i>Іван Франко</i> : Львівський театр і народня честь	122—132
<i>І. Кр.</i> : Бібліотека „Народного Дому“ у Львові	133—137
Новий документ до старого „спору“	153—159
<i>Іван Франко</i> : Михайло Павлик	160—186
<i>Сергій Єфремов</i> : Бонавентура в українській літературі	187—202
<i>О. Вишневецький</i> : На переломі	203—210
<i>М. Грушевський</i> : В справі руських шкіл і руського театру	211—220
<i>Іван Франко</i> : Замість діскусії — цвітки полеміки	221—237
<i>Ст. Чарнецький</i> : Гостина театру „Руської Бесіди“ у Львові	238—248
<i>Роман Братковський</i> : Перша вистава укр. штуки і промислу у Львові	249—256
<i>Анатоль Франс</i> : Розділ держави від церкви	6—13

Хроніка і бібліографія:

1. З літератури і науки	67—69, 138—141, 257—258
2. Нові книжки	69—74, 141—150, 258—264
3. З громадського життя	265—268
4. Театр і штука	76, 150—152
5. Некрольоги	74—76, 152, 265
6. Оголошення	76, 268
7. Від редакції	152, 268

Що-ж далі?

(В справі руських гімназій).

Обраховуючи при кінці року наш національний білянс, із приємністю спічнуть гадкою наші патріоти на здобутку станіславівської гімназії. Дякувати Богу і польському соймови, вже її маємо!

Нема що казати! Манове Поляки наважили ся були довести нам ad oculos, що не дістанемо її ані від цїсаря, ані від п. президента, ані від парламента, тільки від них, — і довели. Витримали руського льва на стійці й дійсно кинули йому ту кістку в писк: знай, мовляв, нашу ласку — і подавись!...

І поки руський лев здоров споживає сю облльовану подачку, певно не одному приходить до голови гадка: що-ж далі? Чи має процедура, яку переходила станіславівська гімназія, повторяти ся при кожній з дальших гімназій, що від літ чекають своєї черги? Чи має далі руська політика концентрувати ся коло здобування, а радше випрошування тих гімназій? Чи знову руські послі й політики мають хухати на галицьку Польщу та зацитькувати всяке різке слово, всякий гострійший прояв серед Русинів, аби не проволікти або перепинити дозвіл польського сойма на заснування гімназії в Самборі, Дрогобичі чи Бережанах? Чи мають дивити ся крізь пальці на найнебезпечнійші удари, які задає соймове законодавство руському селянству, маркувати лише опозицію та своєю уміркованністю улекшувати переведення тих польських проектів, аби в нагороду за те дістати призволенне на заснування правительством тої чи иньшої руської школи?

Станіславівська гімназія зайняла шість років часу. Розложивши ті иньші руські середні школи, що чекають соймового при-

зволення по черзі й призначивши на кожду з них більше менше стільки часу, а властиво — ще більше, бо можна думати, що при дальшій поступі уміркованности руської політики кожда дальша школа буде вимагати не тільки степенювання тої уміркованности, а й значно більше часу, — будемо мати руську політику звязану по руках і по ногах на десятки літ справою середніх шкіл — хіба аж суспільність наша переконаєть ся, що під нинішнім режімом польської ради шкільної не варто й розщипати ся так за тими правительственними школами.

Перспектива справді не весела, і показує, що руська суспільність, чи політика, опинила ся і тут „на деревляній дорозі“.

В сій справі приклад Чехів, котрих наша суспільність так дуже любить брати собі за взір (хоч переймає часто від них як раз те, чого не варто переймати, і не бачить вартного), міг би нам стати за добру науку. Чехи здобули свої середні школи иньшою дорогою, а то закладанням шкіл приватних, які потім перенешено на державний етат.

Сей спосіб дав уже й у нас добрі овочі в виді руських дівочих шкіл (виділової школи, ліцея, семінарії) — котрих мабуть іще довго-б прийшло ся нам „добувати“ через галицький сойм. Підношено сю гадку і в справі гімназій: коли дебатовано справу приватного університету на вічу у Львові, в 1902 р., вказувано на далеко більшу практичність закладання приватних гімназій і навіть прийнято проєкт заложення такої приватної гімназії в Яворові. Одначе та сама легкість, із якою ся справа зпала в дневного порядку по першій дрібній перешкодї¹⁾, показала, що справа ся не була поважно трактована.

А шкода велика. Коли-б наша суспільність показала в справі приватних руських гімназій бодай стільки заінтересовання й енергії, скільки показала її в справі будови руського театру, то ми-б мали вже досі кілька приватних гімназій, і се, розумієть ся, було-б далеко хосеннійше, ніж той руський театр.

Я згадав уже, що у нас люблять брати Чехів за взір, але не вміють. Чеське *Narodne divadlo*, „*Národ sobě*“ запалпло наших людей до здвигнення коштами суспільности руського театру. Але коли Чехи брали ся до будови того величавого чеського театру,

¹⁾ Чоловік, десігнований на директора сєї гімназії, не прийняв сього проєкту, і се, скільки знаю, спинило дальші заходи.

вони мали подостатком середніх і всяких інших шкіл, здвигнених коштом суспільности! Нам треба в тім у них повчити ся! Справа руських середніх шкіл мабуть також не найважнійша справа, є у нас іще важнійші¹⁾, але вона також дуже важна й актуальна, і в кождім разі далеко важнійша, ніж справа театру, що останніми часами так запрягала голови нашій суспільности.

Не маю нічого, розумієть ся, і против руського театру (лише аби було кому до нього ходити!). Але запрягувати собі голову будовою театру при істнованню таких кардинальних, незвичайно некучих і реальних інших потреб — дуже не на часі. Не підозріваю ані на крихту щирости тих людей, що займають ся сею справою й електризують нею нашу суспільність, але не можу тішити ся їх успіхами. Представляю собі, з яким задоволенням мусять бачити вороги розвою руського народу те завзяте, з яким наша суспільність, полишивши всякі актуальні справи, а подразнена ще (хто зна чи не умісно) умовами, поставленими соймом у справі субвенції — влізла в справу театральну! Більше безневинної, для польського стану посідання нешкідної забавки трудно було для неї видумати...

Справді, болюча була відправа сойму в справі театральної субвенції. Суспільність наша хоче поставити ся і виставити театр сама. Але вона віддала-б той удар далеко сильційше, коли-б постановила зібрані кошти обернути на справу приватних гімназій і розв'язати нашим політикам руки, зв'язані від літ справою руських гімназій. Справа ся могла-б бути нашою суспільністю безпечно полагоджена сама, розмірно з невеликим накладом коштів.

Удержання перших двох гімназіяльних клас на початок може коштувати мабуть не більше 3—4-х тисяч, удержання цілої низшої гімназії друге стільки. Зав'язуючи свої гімназії там, де нема ще ніякої гімназії, можна числити на значнійшу участь самих міських громад. Переповнення філософічного віділу обіцяє багатий запас учительських сил уже в найблизших роках, а організувавши се діло відповідно, давши службову прагматику і право на емерітуру, можна мати вибраний контингент, котрий буде переходити з одного

¹⁾ Розумію організацію приватних шкіл народніх (курсів для анальфбетів), економічну організацію села, парцеляцію ґрунтів, політичне організованне й освідомленне селян, що останніми часами, серед театального запалу, пригхло зовсім.

міста до другого, закладаючи нову приватну гімназію, коли попередня буде доведена до удержавлення.

Складаючи річно 25 тис. злр. ми могли-б удержувати, при підмозі міських громад і певній ощадности, яких чотири нижших гімназій. Складаючи 40 тис.,¹⁾ будемо мати, під тими-ж умовами, одну цілу гімназію і чотири нижші, що будуть в міру удержавлення переходити все до нових міст, даючи почин до нових гімназій.

При тім ми можемо досягнути те, чого не можемо досягнути від сойма і „незвичайно прихильних“ нам ц. к. міністрів:

Можемо зірвати з практикою, що руські гімназії для ненарушення польського посідання закладають ся лише там, де вже існують польські гімназії. Можемо закладати свої середні школи по таких містах, де ще держить ся руське міщанство і де руська гімназія може послужити сильною національною підоймою, стягнути такі „нейтральні“ елементи“, як Русинів-латинників, Жидів, Німців-колоністів, або й просто різних Wasserruthen-ів.

Можемо побачити руські школи реальні, учительські семінарії неутраквістичні, і т. и.

Зможемо, при добрій охоті робітників, що щиро й на все віддадуть ся сьому руському шкільництву, організувати тип руської середньої школи, в значній мірі свободної від режиму польської шкільної ради. Зможемо самі добирати учительський персонал, що тепер як раз для руських середніх шкіл якомсь часами досить дивно добираєть ся (пригадую звістки про девятьох скінчених і нескінчених теологів, що сповняють учительські обовязки в одній з руських гімназій). Зможемо дати занятє тим силам, яких рада шкільна, маючи по достатку кандидатів, починає з політичних мотивів не пускати до середніх шкіл, як то було сього року. З тим буде можливо дати й дещо ивнший напрям вихованню в середній школі, що також дуже важно в інтересах нашої будучности.

І се все, безперечно, приспішить тільки, а не спинить перебиранне на державний етат приватних руських шкіл,²⁾ а в дальшім пляні прискорить і сформованне осібної руської шкільної ради,

¹⁾ Се, певно, значно меньше, ніж скільки буде вимагати амортизація довгів і удержанне руського театру.

²⁾ Що далеко легше аргументувати потреби удержавлення готової гімназії, з відповідними учительськими силами й контінгентом учеників, ніж доводити потребу нової гімназії in abstracto, про се чей же не може бути сумніву.

жотрої ми дорогою сойма чи парламента не діждемо ся мабуть дуже й дуже довго.

І осягненне сього пляну вповні можливе, коли на сю ціль повернуть ся гроші, призбирані вже на театр, по покритю закупна ґрунту, та звернуть ся на сю ціль розбуджена жертволюбність руської суспільности. Треба лише зрозуміння далеко більшої актуальности і важности в нашім національнім білянсі порушеної тут справи. Не повинна нікого спиняти гадка, що зачавши діло з театром, треба його докінчити, аби не осьмішити ся. Правдоподібно, що з противної сторони зараз почуємо глузування, тим сильнійші, чим сильнійше буде відчута вся вага такої заміни для скріплення нашого національного становища. Але організатори театральної справи дадуть тільки доказ свого політичного такту й дозрілости, коли не завагають ся вказати суспільности на кориснійшу й актуальнійшу ціль. А докінченне справи руського театру можемо полишити польським політикам. Така невинна справа саме для них, і вони самі згадають за неї, як треба буде знову кинути якусь подачку руському льву, може навіть дуже скоро. Я заложив ся-б, що звісні застереження в справі театральної субвенції ставили ся умисно, аби зняти їх на найближшій сесії і дати тим способом, тим самим коштом, другу „концесію“ Русинам. Зрештою з театром можемо й почекати, але розв'язати справу руської середньої школи — з сим годі проволікати, і для неї варто сягнути „до глибини не тільки душі, а й кешені.“ Не хотячи, аби се звучало в моїх устах по-рожнім звуком, я також субскрібую отсим пятьсот корон, платних при отворенню першої руської приватної гімназії — коли се наступить скорше як за три роки, і сьмію надіяти ся, що в нашій суспільности знайдеть ся чимало охочих до жертв на сю справу.

М. Грушевський.
